

NOTES SOBRE LA FLORA MEDICINAL DE LA CONCA

Dintre de l'elevat nombre d'espècies que constitueixen la flora de la nostra comarca crec que és difícil de trobar alguna planta que d'una manera o altra no hagi estat utilitzada per l'home al llarg de la història. En aquest teatre biològic cada vegetal representa un paper, un paper que cal conèixer i que moltes vegades els nostres avantpassats ja ens van donar una bona lliçó d'intuïció, si cal dir-ho així, per l'encert que varen tenir en escollir, potser d'una manera empírica, quines plantes tenien virtuts curatives i quines no les posseïen.

Aquesta, per dir-ho d'una manera concreta, ciència popular, que anava passant de pares a fills, ara comença a perdre's. Aquí potser no és el lloc idoni, ni nosaltres estem prou preparats per analitzar el fenomen sociològic que ha desencadenat aquest fet. Però hi ha dues raons que segons el nostre criteri han estat fonamentals i decisives per estroncar aquesta font de coneixement popular. La primera raó ha estat el gran increment de la societat industrial i com a conseqüència immediata el despoblament del camp i el creixement de les grans ciutats; l'altra és fruit de l'expansió de la indústria farmacèutica.

D'altra banda, per tots és coneguda la importància que cada vegada va adquirint la medicina natural a tots els països europeus i àdhuc al nostre, la qual cosa fa que sigui urgent tenir un coneixement químic i farmacològic dels vegetals emprats.

Aquest treball pretén comentar algunes plantes de la Conca de Barberà, analitzar la seva composició i enumerar algunes de les localitats on es poden recol·lectar.

Asperula cynanchica L., Sp. Pl. 104 (1753)

Nom català: Herba prima.

Viu als llocs secs, brolles i roquissars assolellats, principalment sobre Ca.

Localitats: Vimbodí, Prenafeta, La Farga, Lilla, Prades, Mont-Blanc, Rocallaura.

Descripció botànica: Perenne, rizoma dur, subllenyós, tija 10-50 centímetres, prima, ascendent erecte, herbàcia fins a la base. Fulles inferiors trasovades, les superiors estretament linears desiguals. Flors albo-rosades, en glomèruls terminals.

Floració: Juny - Juliol.

Composició: No hem trobat cap treball que parli de la composició química d'aquest vegetal.

Propietats: S'utilitza com a diürètic i dissolvent de les pedres que es formen a la bufeta. Se'n prepara una infusió o coccio amb 50-75 gr. de planta per litre, i durant el dia es beu aigua d'aquesta.

Dictamnus hispanicus Webb ex Willd., Suppl. Prodr. Fl. Hisp. 263 (1893)

Nom català: Gitam.

Es fa als llocs secs i pedregosos; és planta poc freqüent a la comarca; ha estat ja citada a les muntanyes de Prades per alguns autors.^{2, 6, 10, 15} És molt més abundant a la Serra del Montsant, a les Garrigues i la Serra La Llena.

Descripció botànica: Tronc gràcil de 20-60 cm. pubescent a la base i glandulós cap a l'àpex. Fulles imparipinnades, amb 1-10 parells de foliols asserrats, coriacis i sentats. Flors blanques o rosades amb estries púrpures, en raïm terminal, irregulars.

Floració: Maig - Juny.

Composició: Segons SISTARÉ¹³ conté una essència que obtinguda per corrent de vapor i després analitzada, dona un 70 % d'astràgal i un 16 % de D-limonè i dipentè.

Propietats: És un poderós abortiu, però degut a la seva activitat només és utilitzat pels pastors per facilitar el part dels animals.

Globularia alypum L., Sp. Pl. 96 (1753)

Nom català: Fuixarda.

La trobem als llocs solellosos i bosquets de pi blanc de tota la Conca.

Localitats: Montblanc, Sant Josep, Font de la Ginesta, Vilaverd, Lilla, Prenafeta, Espluga de Francolí, Blancafort, Vimbodí, Sarraí.

Descripció botànica: Petit arbust que pot arribar fins a 100 cm. Fulles mucronades, molt coriàcies, curtament peciolades i uniformement distribuïdes al llarg de la tija. Flors en capítols terminals de 1-2,5 cm. de diàmetre, bràctees de l'involucre lleugerament ovades, obtuses, a vegades mucronades.

Floració: Desembre - Abril.

Composició: Un glucòsid amarg (Globularina), un taní (àc. globularitànic), una matèria colorant de naturalesa glucosídica (Globulariacitrina), àcid cinàmic, àcid protocatequínic i rutina, segons HECKEL, SCHLAGDENHAUFFEN, TIEMANN i WUNDERLICH in FQ.⁷

Propietats: S'utilitzen les seves fulles com a purgants preparant un decuit al 4 % durant 10 minuts. Font i Quer⁷ afirma que la globularina és excitant, i que té una acció semblant a la cafeïna. Ens consta que a la Conca s'ha emprat aquesta planta com a depuratiu de la sang. Caldrà en un futur constatar aquesta acció terapèutica.

Hepatica nobilis Miller, Gard. Dict. ed. 8, nº 1 (1768)

(=Anemone hepatica L.)

Nom català: Herba fetgera, Viola de Llop.

Als llocs frescals de les muntanyes de Prades, Tallat i Miramar.

Localitats: Les Cent Fonts, Tossal de la Baltasana, La Vall, Prenafeta, Rocallaura.

Descripció botànica: Tija curta, prima. Pecíols i peduncles 5-15 cm. Fulles a vegades purpurescens per sota, cordades a la base, 3-lobulades; lòbuls ovats, sedosos quan són joves i algunes vegades amb pèls persistents per sota. Flors 15-25 mm. de diàmetre violàcies, blanques o rosades.

Floració: Febrer - Abril.

Composició: Anemonol que quan es desseca la planta, segons KROEBER in FQ⁷ es transforma en anemonina i àcids anemònic i isoanemònic. També té un glucòsid Hepatrilobina, una saponina Hepatisaponina i un enzim Emulsina.

Propietats Per a combatre les malalties del fetge. La planta s'ha d'utilitzar sempre perfectament dessecada. S'administren les fulles macerades al 3 % amb aigua o vi, es té tota la nit en maceració i es pren al matí en dejú.

Malva sylvestris L., Sp. Pl. 689 (1753)

Nom català: Malva.

A les vores del camins, voltants dels pobles.

Localitats: Vilaverd, Espluga de Francolí, Vimbodí, Rojals, Colònia Banús,¹⁰ Prades, Montblanc, Barberà.

Descripció botànica: Bi-anual o perenne, amb pèls simples i estrellats, tija fins a 150 cm. erecta o decumbent, llenyosa a la base. Fulles de mida variable, reniformes o suborbicular-cordades, més o menys palmatífides, generalment amb 3-7 lòbuls. Pètals 12-30 mm. de color rosat a porpra amb venacions fosques.

Floració: Abril - Agost.

Composició: Totes les parts de la planta presenten mucíl·lag, segons BENIGNI, CAPRA i CATTORINI¹ hi ha un 10 % de metil-pentosa, 76 % exosa i cel·lulosa, 13 % àcid galacturònic. Les flors tenen una antocianina Malvina que es descomposa en Malvidina i Glucosa.

Propietats Se'n fan cataplasmes d'aplicació local en els estats inflamatoris. Recent recollectada i bullida amb aigua s'utilitza per regular la funció intestinal, té propietats laxants. Les flors en forma de tisana es fan servir contra la tos i la bronquitis.

Marrubium vulgare L., Sp. Pl. 583 (1753)

Nom català: Marrubí, Malrubi.

Als erms, vores dels pobles i camins, llocs ruderals.

Localitats: Vilaverd, Montblanc, Espluga de Francolí, Vilanova

de Prades, Barberà, Pira, Sarral, Savallà del Comtat, Senan.
Descripció botànica: Tiges de 20-50 cm. dretes i ramificades, cobertes d'un toment blanc abundant, fulloses, robustes. Fulles ovato-orbiculars, cordiformes o cuneiformes a la base. Flors blanques en glomèruls multiflors, compactes i separats, units en espiga. Calze pelut amb 10 dents, corolla blanca, més llarga que el calze.

Floració: Maig - Juliol.

Composició: Una substància amarga la Marrubina $C_{20}H_{28}O_4$; Taní 2,6-2,9 %; matèries mucilaginoses i pèctiques 2,7-3 %; substàncies resinoses i ceres; àcid ursòlic 0,12 %; Olis 0,056 %; un glucòsid 0,12 %; una saponina 0,18 %; Vitamina C 33 mgr. %; Nitrat potàsic 2,8-3 %, segons diversos autors in¹.

Propietats: Planta ja utilitzada en l'antiga Grècia per a les afecions de l'aparell respiratori. A partir de l'època medieval se li reconegué activitat antitèrmica i modificadora de la funció digestiva i del funcionalisme hepàtic.

A la Conca de Barberà les seves fulles han estat emprades per a les malalties del fetge i de la fel.

Ruta angustifolia Pers., Syn. Pl. 1: 464 (1805)

Nom català: Ruda.

Als prats secs i asolellats.

Localitats: La Riba, Vilaverd, Montblanc, Sant Josep, Font de la Ginesta, Prenafeta, Blancafort.

Descripció botànica: Planta de 30-75 cm., fètida, glandulosa a la part superior. Fulles de contorn oblong, 2-pinnatisectes. Flors grogues bastant grans, pètals espatulats, pedicels glandulosos a penes més llargs que el fruit, càpsula de 4-5 lòbuls acuminats connivents.

Floració: Maig - Juliol.

Composició: Oli essencial constituït en un 90 % per dues cetones Metil-nonil cetona $C_{11}H_{22}O$, Metil-epil cetona $C_9H_{18}O$ en el 10 % restant hi ha 1- α -pineno, L-limonè, Cineol, metil-n-epil carbinol, èster de l'àcid valerianic, àcid salicílic, àcid caprílic.

A més de l'oli assencial conté Rutina $C_{27}H_{30}O_{16}$, Querce-

tina, Fumocumarina $C_{12}H_8O_4$, un glucòsit flavonòlic i un altre d'antocianic. També hi trobem uns alcaloides del grup de la Chinolina (Graveolina, Graveolinina, Cocusaginina i Skimmianina).

Propietats: La rutina s'utilitza contra l'hemoptisi, nefritis hematúriques i en general contra la fragilitat dels vasos capilars.

L'oli essencial, segons MAZURELLA i SICURELLA¹¹ té activitat bacteriostàtica sobre *E. coli*, *Staph. aureus*, *B. subtilis*, *Str. fecalis*, *Salm. typhosa*, *Mycobact. avium*.

L'ús més freqüent i popular de la ruda, a més d'utilitzar-la en molt poca quantitat per a fer ratafia, és per provocar la menstruació; la dosi emprada és en infusió de 0,5-1 gr. de fulles per tassa.

La ruda posseeix una notable acció sobre les fibres uterines i pot provocar l'abort; però degut a la toxicitat que té fàcilment poden manifestar-se efectes secundaris que oscil·len des de la sequedat de boca, gastroenteritis, excitació del sistema nerviós, fenòmens convulsius, abatiment, poliúria, nefritis al coma i la mort en els casos extrems.

Antigament es posava ruda a les cases on hi havia un mort, probablement degut a la seva forta olor.

Alguns autors també li han atribuït propietats antiespasmòdiques, antihelmíntiques i sudorífiques, a més de les ja esmentades.

Salvia officinalis L., Sp. Pl. 23 (1753)

Nom català: Sàlvia.

Als llocs pedregosos, per tota la Conca.

Localitats: Rojals, La Pena, Esplugu de Francolí, Montblanc, Senan, Solivella, Barberà.

Descripció botànica: Arbust fins a 60 cm. Tija erecta. Fulles simples, peciolades, oblongues, més o menys estretes a la base. Verticils de 5-10 flors. Calze 10-14 mm. pubescent glandulós. Corolla fins a 35 mm. blava, violeta, rosa o blanca.

Floració: Maig - Juny.

Composició química: Posseeixen les fulles un oli essencial que analitzat mitjançant la cromatografia en fase gaseosa segons

BRIESKORN i WENGER in¹ dóna els següents components:

Tuyona C ₁₀ H ₁₆ O	51 %	Borneol	6,6 %
D- α -pineno	3,3 %	Càmfora	8,2 %
β -pineno	5,6 %	Acetat de bornil	1,7 %
Acetat de linalil	14,8 %		

A més de l'oli essencial hi ha: Àcid ursòlic 2,1 % i àcid oleanòlic 0,2-0,5 %, el percentatge d'aquests àcids augmenta al llarg de l'estiu, detectant-se un 1,2 % durant el mes de juny i un 4,2 % en les plantes recollides el mes de setembre. També trobem un esterol el β -sitosterol, àcid fumàric, àc. clorogènic, àc. cafeïc, àc. p-cumàric, àc. ferúlic, àc. nicotínic, àcids glicòlic i glicèric, Taní 7,4-7,9 %, Saponina 0,15 %, Vitamina B₁ 854,4 %, Vitamina C a raó de 27-88 mgs. % en la planta fresca i 82-423 % en la droga seca.

Hi ha una substància amarga la Picrosalvina C₂₀H₂₆O₄ 1,8 %, Resina 5,6 %, Oleoresina 20 % dotada d'aroma i utilitzada junt amb l'oli essencial com a aromatitzant. Totes aquestes dades són degudes a BRIESKORN i COLS. in BENIGNI.¹

KROSZCZYNSKI i BYCHOWSKA⁸ van detectar una substància estrogènica encara no identificada i que té una activitat semblant a 6.000 U.I. d'estrogen per kgr. de droga. ROSENFELD i CHAZANOWITSCH¹² han trobat una substància que té propietats bacteriostàtiques i bactericides. HERRMANN in¹ ha evidenciat diversos enzims: Peroxidasa, O-fenolasa, i Oxi-reductasa. Finalment hi trobem Nitrat potàssic 0,4 % i aigua que oscil·la en un 75 % en la fulla fresca i un 9 % en la dessecada.

Propietats: Ja els antics li varen atribuir moltes virtuts curatives, el nom de Salvia; deriva del llatí *salvare* = curar. Els botànics de l'escola de Salerno deien: Cur morietur homo, cui salvia crescit in horto? (De què pot morir l'home que té sàlvia al seu hort?).

La sàlvia s'utilitza com eupèptic i aromatitzant dels menjars, és un estimulants de l'atonia gastro-intestinal; té propietats colagoges i emmenagoges, s'ha fet servir per les disfuncions ovàriques i també és antisudorífica, astringent i antisèptica. Les propietats emmenagoges es poden justificar probablement degut a la gran quantitat d'una substància similar a

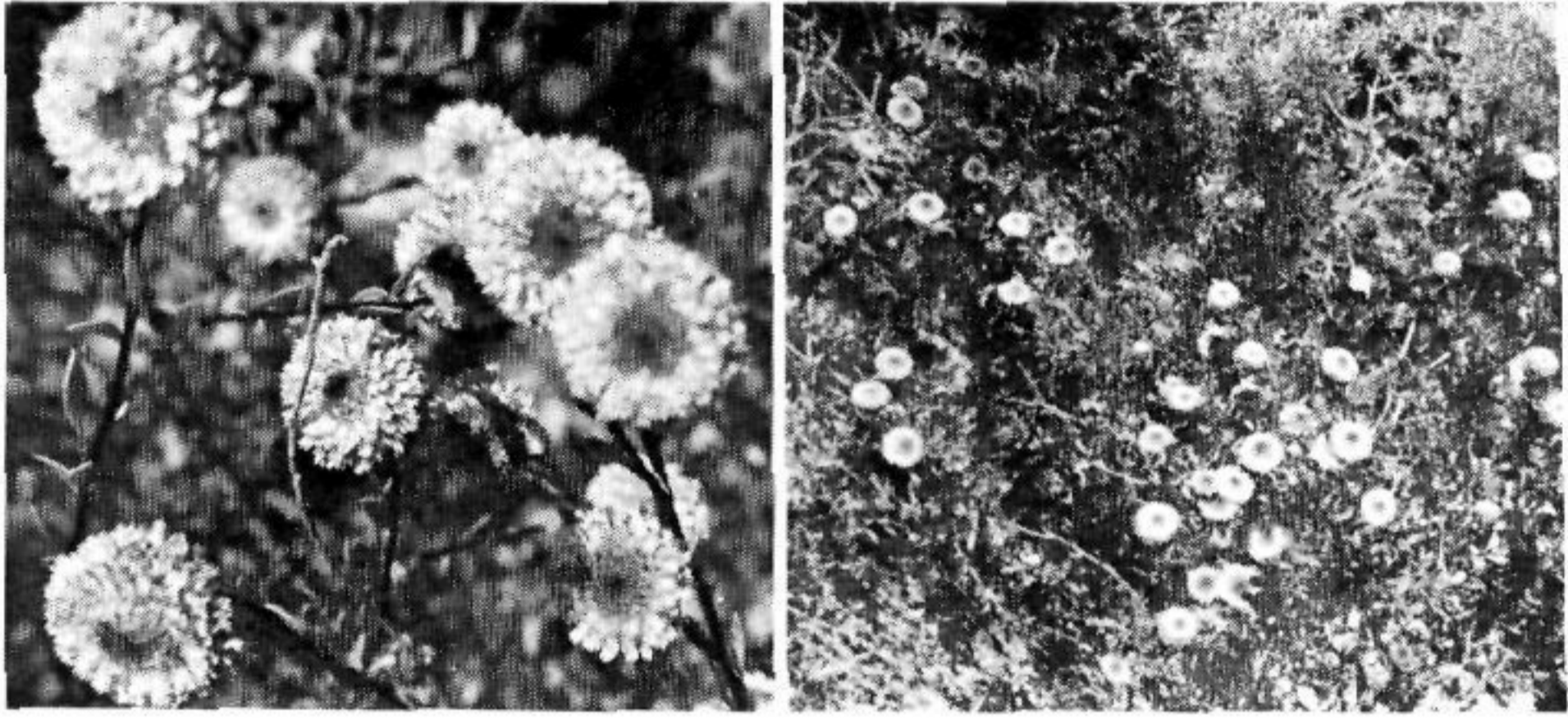
la foliculina descoberta per KROSZCZYNSKI i BCYCHOWSKA;⁸ aquest producte ha donat resultats satisfactoris emprat pel tractament d'algunes disfuncions ovàriques; segons LECLERC⁹ és degut a la seva acció estrògena. L'acció eupèptica, aromatitzant i estomàquica sembla segons CZETSCH-LINDENWALD³ que és deguda a l'oli essencial.

DELIA⁴ investigant sobre l'acció hipoglucemiant de la Sàlvia, va observar que mentre la droga no modifica de manera apreciable la diüresi, influeix favorablement en el funcionalisme hepàtic. L'acció hipoglucemiant només es manifesta sobre el diabètic, no podent-se demostrar experimentalment sobre l'home sa. Segons FERRANINI⁵ el principi hipoglucemiant probablement està contingut en la fracció hidrosoluble del residu sec de l'extracte obtingut amb alcohol metílic.

JOAN PUJADAS I FERRER

BIBLIOGRAFIA

1. BENIGNI, R. CAPRA, i CATTORINI (1971). — *Piante Medicinali. Inverni & Della beffa*. Milano.
2. CADEVALL, J.; COLS. FONT QUER, ROTHMALER, SALIENT (1913-37) — *Flora de Catalunya*. Vols. I-VI. Barcelona.
3. CZETSCH i LINDENWALD (1945). — *Planzliche Arzneizubereitungen*.
4. DELIA, A. (1938). — *Clin Med. Int.*, 69, 325.
5. FERRANINI, L. (1937). — *Folia Med.*, 32, 729.
6. FONT i QUER, P. (1928, 33, 35). — *De flora occidentale adnotationes*, I, II, XI, XII. *Cavanillesia*, I, VI, VII. Barcelona.
7. FONT i QUER, P. (1961). — *Plantas medicinales (El Dioscórides renovado)*. Ed. Labor, S. A.
8. KROSZCZYNSKI & BCYCHOWSKA (1939) *Compt. rend. Soc. Biol.* 130, 570.
9. LECLERC, H. (1942). — *Rev. de Phytothér.* 6, 151.
10. MASGLANS, F. i BATALLA, E (1964-72). — *Flora de los Montes de Prades. Collect. Bot. Vol. VI*, fasc. III-IV; Vol. VIII. Barcelona.
11. MAZURELLA i SICURELLA (1969). — *J. A. Ph.* 49, 692.
12. ROSENFELD & CHAZANOWITSCH (1960). — *Aptjetschnoie Djelo*, 7, 22.
13. SISTARÉ (1951). — «Sobre la esencia del *Dictamnus hispanicus*». *Ann. Real Soc. Esp. de Física y Química XLVII*: 171-174.
14. TUTIN, T. G. & HEYWOOD, V. H., ET AL. (1964, 68, 72, 76). — *Flora Europea*, I, II, III, IV. Cambridge.
15. WILLKOMM, M. ET LANGE, L. (1870-80). — *Prodomus florum Hispanicae*, I, III. Stuttgart.

«Globularia Alypum» — Fuixarda o Escorciada
Coll de Senan

«Hepatica Triloba» Herba fetgera — Bosc de Poblet